

УДК 37.091.12 : 614.84-051

**АРТЕМ НЕСТЕРЕНКО,
ВІКТОР ПОКАЛЮК,
АРТЕМ МАЙБОРОДА**

Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

У статті представлена методика навчання, що орієнтована на свідоме засвоєння навчального матеріалу і практичне відпрацювання варіантів проведення заходів пожежної профілактики, а також на стимулювання курсантів до самостійної і навчально-дослідницької діяльності.

***Ключові слова:** методика навчання, пожежно-профілактична робота, професійна діяльність, освітні технології, активізація пізнавальної діяльності.*

Актуальність дослідження. Одним із ключових компонентів професійного навчання майбутніх рятувальників є їх професійна підготовка до профілактичної роботи в галузі пожежної безпеки.

Основними компонентами підготовки до пожежно-профілактичної роботи є формування:

- знань: із напрямів і методів розробки пожежно-профілактичних заходів; класифікації виробничих джерел займання та заходів проти їх виникнення; умов та шляхів поширення пожежі на виробництві та заходів щодо запобігання поширенню вогню;
- умінь: розробляти заходи протипожежного захисту; проводити перевірку протипожежного стану об'єктів; обґрунтовувати запропоновані протипожежні заходи відповідно до вимог нормативних документів.

Аналіз керівних документів, програм і робочих програм навчальних дисциплін засвідчив, що певний недолік закладено в Галузевому стандарті спеціальності «Пожежна безпека», який полягає в тому, що розробники вбачають суть профілактично-наглядової діяльності майбутніх фахівців в опануванні суто інженерними, статистичними та техніко-технологічними засобами і методами, веденням пожежного аудиту. Але статистика пожеж, опитування, бесіди з фахівцями пожежного нагляду, науково-педагогічними працівниками профільних ВНЗ підтверджує думку, що методи і заходи

протипожежної профілактики залежать не тільки від технічного моделювання і проектних розрахунків. Науковий аналіз проблеми доводить, що значний обсяг профілактичної роботи потрібно проводити з різними групами населення.

За визначенням ініціатора наукової пожежної профілактики В. Еллісона, « ... не виробництва або об'єкти існують для пожежної охорони, а навпаки, пожежна охорона для них. Пожежний, а тим більше сучасний культурний пожежний керівник, аж ніяк не повинен діяти за принципом: кожна грамотна людина, маючи в руках правила, може бути контролером. Пожежний керівник повинен чітко знати сутність, правила і цілі, які цим правилом мають бути досягнуті.» [3].

Тому вважаємо за доцільне виділити основні напрями пожежно-профілактичної роботи майбутньої професійної діяльності рятувальників у сфері нагляду та контролю за пожежною безпекою.

– оперативно-профілактичні заходи, що полягають у проведенні роботи з керівництвом і працівниками підприємств (установ, закладів) для виявлення недоліків у протипожежному стані об'єкта нагляду;

– аналітико-профілактична діяльність, що полягає у визначенні найбільш розповсюджених причин виникнення пожеж і сучасних засобів їх усунення, вміння працювати із первинною документацією, статистичними і аналітичними матеріалами;

– освітньо-профілактичний напрям, котрий вимагає формування необхідної професійної компетентності на основі спеціальної педагогічної підготовки щодо перевірки та усунення недоліків у знаннях із протипожежно-технічного мінімуму, методики формування добровільних дружин, команд, навчально-виховної роботи з секціями (гуртками) юних пожежних.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до виділених напрямів професійної підготовки майбутніх фахівців пожежної безпеки було визначено основні вимоги до методики формування професійної готовності до проведення пожежно-профілактичної діяльності.

За дослідженням В. Оржеховської та О. Пилипенка, профілактична робота може проводитися в межах традиційних і активних форм та методів навчання. Науковці висувають такі вимоги до основних форм і методів привентивної педагогіки [5]:

– лекція, що має таку структуру: вступна частина, основний зміст, заключна частина; на кожному з цих етапів доцільно використовувати педагогічні прийоми для стимулювання уваги;

– бесіда має таку типову структуру для профілактичної роботи: визначення кола питань щодо запобігання небезпеки, обговорення проблемних питань щодо запобігання негативним явищам, обговорення алгоритму поведінки у ситуаціях, які провокують негативну поведінку;

– ігрові методики мають багато різновидів, свою структуру і вимоги до проведення. У процесі гри їм учасникам надається можливість виявити власну ініціативу й самостійність для визначення варіантів і шляхів

розв'язання міні-ситуацій, формується позитивний досвід правильної поведінки у можливих небезпечних ситуаціях.

Схожі думки щодо використання імітаційного моделювання, ігрових технологій навчання висловлюють закордонні фахівці М. Бредмайєр, С. Грінблат та Р. Дюке.

Мета протипожежної пропаганди, агітації та реклами конкретизується системою завдань, серед яких [1]:

- виховання почуття відповідальності за збереження людських життів, матеріальних і духовних цінностей, навколишнього середовища від вогню;
- виховання грамотного ставлення до предметів і явищ навколишнього простору з точки зору забезпечення пожежної безпеки;
- інформування про можливість виникнення пожеж та їх наслідки, про заходи щодо попередження пожеж і правильні дії у разі їх виникнення;
- популяризація діяльності добровільних пожежних організацій і співробітників ДСНС;
- підвищення престижу ДСНС та створення стосовно неї позитивної громадської думки;
- висвітлення передового досвіду і науково-технічних досягнень, інноваційних розробок у галузі попередження та гасіння пожеж.

Протипожежна профілактика передбачає діяльність у декількох напрямках:

- просвітництво – діяльність, спрямована на отримання людьми необхідних знань, засвоєння правил пожежної безпеки, що забезпечують пожежобезпечну поведінку населення і працівників, що, власне, є когнітивною складовою профілактики;
- пропаганда й агітація – вплив на почуття й емоції суб'єктів профілактики в процесі ігрової діяльності, відвідування виставок, музеїв і пам'ятних місць, де розповідають про подвиги пожежних; це є емоційною складовою профілактики;
- залучення до практичної діяльності – участь в агітбригадах, випуск настінних газет, бойових листків, фотомонтаж, проведення масових змагань з пожежно-прикладного спорту, протипожежних конкурсів, олімпіад, вікторин, зльотів, збір нових матеріалів про історію та людей пожежно-рятувальної служби та добровільних пожежних організацій.

Аналіз літературних джерел показав, що окрім названих вище форм і методів професійної підготовки курсантів до профілактичної роботи, необхідно готувати майбутніх фахівців ще за такими напрямками [4; 2; 5]:

- 1) робота із засобами масової інформації (друкованими та Інтернет – виданнями) для створення тематичних рубрик, колонок, власного періодичного видання і сайту;

2) проведення наочно-тематичної агітації та пропаганди, зокрема: видання книг, брошур, тематичних буклетів і листівок, експрес-довідників, плакатів, календарів тощо;

3) підготовка зовнішньої реклами (щити, стенди, вітрини, електронно-інформаційні табло, транспортні засоби тощо);

4) підготовка рекламних матеріалів щодо проведення творчих і тематичних конкурсів, фестивалів, екскурсій, створення музеїв та організації інших масових заходів;

5) інформування населення про проведення тематичних лекцій (публічних, телевізійних), інструктування;

6) розробка наочних інструкцій із запобігання техногенним небезпекам;

7) профілактична робота у навчальних закладах.

Отже, профілактична робота передбачає іманентне застосування психолого-педагогічних методів роботи з населенням:

- міжособистісне спілкування інспектора з громадянами, працівниками підприємств і фірм;

- створення спеціального середовища переконання (плакати, аудіо-інформація, вербальне спілкування), в умовах якого комунікатор (інспектор) звертається до аудиторії і показує шляхи ймовірного захисту кожної людини від впливу небезпеки техногенного середовища;

- розробка і застосування соціально-психологічних прийомів спеціального соціального впливу на суспільство з метою впливу на психологічну природу мотивації людини та її бажання бути в безпеці.

Проведення оперативної-профілактичної діяльності з керівництвом і працівниками підприємств вимагає відповідної підготовки в галузі технічних наук, а також психологічної готовності вести дискусію, обґрунтовувати і доводити правильність власної позиції, поважати думку опонента, вимагати виконання нормативно-правових актів із питань пожежної безпеки.

Аналіз практики навчального процесу, бесід і опитування викладачів, працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій засвідчив, що майбутні рятувальники засвоюють технічні питання на достатньому рівні, а з психолого-педагогічною підготовкою наявні певні проблеми. Тому для усунення виявлених недоліків, окрім змін у змісті навчальних курсів, потрібно вводити в освітній процес методи активізації пізнавальної діяльності курсантів, відповідно до завдань майбутньої професійної профілактичної діяльності.

Найбільш доцільними можна назвати освітні технології, які інтерактивізують освітній процес і формують необхідні комунікативні компетентності. До них можна віднести рольові ігри, тренінги, введення елементів інтерактивності та проблемності в лекції, практичні заняття і семінари.

Аналітико-профілактичний напрям професійної діяльності майбутніх фахівців пожежної безпеки вимагає особливої уваги до формування аналітичної та інформаційної компетентностей. Освітні технології, що дають змогу досягти поставленої мети ефективними педагогічними засобами, повинні містити розробку проектів, розгляд проблемних і конкретних ситуацій, проведення навчально-наукових досліджень, пошуково-аналітичну діяльність засобами Інтернет, методом інформаційного ресурсу.

Освітньо-профілактичний напрям майбутньої професійної діяльності з проведення профілактичних заходів ґрунтується на педагогічній підготовці курсантів. Із точки зору методики навчання доцільно було б практично опрацювати з кожним курсантом запропоновані варіанти роботи з дітьми різного віку, але відсутність часу, особистісні чинники, недостатній власний досвід у педагогічній діяльності не дозволяють цього зробити. Тому для формування необхідного досвіду викладацької роботи відібрані групи методів і прийомів для ефективного виконання завдань освітньо-профілактичного напрямку з пожежно-профілактичної роботи. До них відносяться евристичний і пошуковий методи, тренінги, рольові ігри.

Аналіз методичних джерел, практика пожежної профілактики, дозволяють визначити окремі методи навчання, на основі яких розроблена методика формування професійної готовності у майбутніх фахівців пожежної безпеки до профілактичної діяльності. До них віднесено традиційні аудиторні форми навчання із залученням прийомів активізації й інтерактивізації навчального процесу (проблемні питання, конкретні ситуації, евристичні методи, питання для обговорення в групі), активні форми і методи навчання (тренінги, рольові та ділові ігри, презентація проектів і захист навчально-наукових досліджень) і самостійної роботи курсантів (підготовка проектів, виконання навчально-наукових досліджень, метод інформаційного ресурсу, пошукові методи, Інтернет-технології).

Методика навчання була направлена на свідоме засвоєння навчального матеріалу і практичне відпрацювання методики проведення заходів пожежної профілактики, а також стимулювання курсантів до самостійної і навчально-дослідницької діяльності.

Досвід проведення і підготовки до здійснення профілактичної роботи показав, що формування відповідної готовності у курсантів повинно ґрунтуватися на традиційних і активних формах і методах навчання, які можуть бути трансформовані в активні та інтерактивні.

У процесі використанні евристичного методу викладач замість викладу навчального матеріалу в готовому вигляді підводить курсантів до самостійного формулювання визначень, до складання завдань.

Евристичний пошук був доповнений інтерактивним складником, визначальною ознакою якої є вияв активності курсантів за рахунок поєднання загальних організаційних форм педагогічної взаємодії: фронтальної, групової, парної та індивідуальної. Практично кожен інтерактивний метод передбачає взаємозв'язок і поєднання фронтальної (з

усією групою), а також групової (виконуваної у творчих групах), парної (виконуваної в парях) та індивідуальної роботи.

Застосування елементів інтерактивності на лекціях засновано на таких вимогах: інтерактивності (учасники зобов'язані розмовляти один з одним і з лектором); змістовності; активності (активна участь); двобічності (постійний зворотний зв'язок між лектором і курсантами); керованості (контроль за рівнем взаємодії між учасниками); ефективності.

Інтерактивні прийоми показали свої переваги для викладача, курсантів і освітнього процесу.

Метод проектів – це сукупність дій, прийомів курсантів у їх певній послідовності для досягнення поставленого викладачем, особисто значущого для них і оформленого у відповідному вигляді кінцевого результату.

Навчально-дослідна робота курсантів заснована на застосуванні ризик-орієнтованого підходу у розрахунках визначення причин виникнення пожеж, статистично-математичного обґрунтування доказовості впливу профілактичних заходів у забезпеченні задовільного рівня пожежного стану певного об'єкта.

Важливо відзначити, що специфіка технологій Інтернет полягає в тому, що вони надають користувачам можливості вибору джерел інформації: базова інформація на серверах мережі; різноманітні бази даних провідних бібліотек, різних наукових і навчальних центрів.

Пошуковий метод реалізується в ситуації, коли викладач ставить проблему перед курсантами, а вони знаходять її розв'язання, застосовуючи отримані раніше знання.

Висновок. Результатом запровадження педагогічної методики є сформована професійна готовність майбутніх фахівців пожежної безпеки до виконання завдань профілактики пожеж.

Список використаної літератури

1. Гуріненко І. Ю. Педагогічні умови застосування засобів мас-медіа у професійній підготовці майбутніх державних інспекторів з пожежної безпеки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. Ю. Гуріненко ; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2012. – 282 с.
2. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Эллисон В. А. Пожарная профилактика / В. А. Эллисон. – М. : Нар. ком. внутр. дел, 1931. – 261 с.
4. Огарев Е. И. Образование взрослых. Междисциплинарный словарь терминологии / Е. И. Огарев, В. Г. Онушкин. – М. : Ин-т образования взрослых РАО, 1995. – 170 с.
5. Оржеховська В. М. Превентивна педагогіка : навч. посіб. / В. М. Оржеховська, О. І. Пилипенко. – Черкаси : Чабаненко Ю., 2007. – 96 с.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2015 р.

Нестеренко А.

Покалюк В.

Майборода А.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобыля
Національного університету громадянської захисти України, г. Черкаси

**МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ГОТОВНОСТИ
БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПОЖАРНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ К ПРОВЕДЕНИЮ
ПРОФИЛАКТИЧЕСКОЙ РАБОТЫ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ
ДИСЦИПЛИН**

В статье представлена методика обучения, направленная на сознательное усвоение учебного материала и практическую отработку методики проведения пожарно-профилактических мероприятий, а также стимулирование курсантов к самостоятельной и учебно-исследовательской деятельности.

Ключевые слова: методика обучения, пожарно-профилактическая работа, профессиональная деятельность, образовательные технологии, активизация познавательной деятельности.

Nesterenko A.,

Pokalyuk V.

Majboroda A.

Cherkassy Institute of Fire Safety named after Heroes of Chornobyl of National University of Civil Defense of Ukraine, Ukraine

**METHODS OF FORMATION OF PROFESSIONAL READINESS OF FUTURE FIRE SAFETY
EXPERTS FOR THE PREVENTIVE WORK DURING THE STUDY OF PROFESSIONAL
DISCIPLINES**

One of the key points in the professional training of future rescuers is preparing cadets for the prevention work in the field of fire safety. In the article the main components of the preparation to fire prevention work are outlined. Analysis of the documents, educational programs showed that there is a certain drawback in the industry standard of the specialty "Fire safety". Moreover, statistics of fires, surveys, interviews with experts of Fire Inspection, scientific and pedagogical stuff of specialized higher educational institutions confirm the opinion that the methods and measures of fire protection depends not only on technical modeling and design calculations. Scientific analysis of the problem shows that a significant amount of preventive work should be carried out with different groups of population.

Therefore, the authors consider it appropriate to highlight the main directions of fire prevention work of future rescuers in the area of supervision and control of fire safety. These are operational and preventive measures; analytical and preventive activities; educational and preventive activities.

Analysis of the literature showed that future professionals of fire prevention should also be trained in the following areas: work with mass media; conducting visual-thematic agitation and propaganda; preparation of outdoor advertising; preparation of promotional materials; informing people about the thematic lectures; development of visual instructions to prevent man-made hazards; prevention work in schools etc.

The study proves that the prevention activities can be carried out within the traditional and active forms and methods. The introduction of different teaching methods into the educational process results in the formed professional readiness of the future experts of fire safety to execute the prevention of fires.

Key words: methodology of training, fire prevention activities, professional activities, educational technology, cognitive activity.